Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

11-12
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 1302 sahifa, 5-dekabr, 2023-yil.

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent Arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna GF universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), dotsent
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'lqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Взаимодействие реального и финансового сектора экономики в современных условиях ... 12
Шарипов Конгратбай Авезимбетович, Зайнутдинова Умида Джалаловна

Развитие исламских банковских продуктов в коммерческих банках ... 19
Иноятова Камола Фуркатовна

Kreditlashda risklarni boshqarish usullaridan foydalanish ... 23
Abdullayeva Sharbat, Abdullayeva Nozima

Korxonalarning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi raqobatdoshligini ta'minlashda marketingdan foydalanish ... 29
Axmedov Ikrom Akramovich

Hududlarda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy tahlili ... 36
Butaboyev Maxamadjon, Gaibnazarova Zumrat Talatovna

Yashil iqtisodiyotga o'tishda xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari ... 41
Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich

Zamonaviy ekoshaharlar barpo etish va uni tatbiq etish zaruriyati ... 47
Zikrullayev Valixon G'aybullayevich

Indian Festivals and Nature Conservation: Connecting People for Sustainability ... 52
Nigora Saidmuradova Aslamovna, Anil Kumar

Financing clean energy projects in different ways ... 59
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli

Теоретические основы развития социальной инфраструктуры ... 67
Алимова Муниса Юльчиевна

O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining raqamli marketingdan foydalanish holati va rivojlanish tendensiyalari ... 71
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Aholiga bank xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish ... 81
Uskanov Eldor

Investitsiya loyihalarini islom moliya instrumentlari orqali moliyalashtirish yo'llari ... 86
Haydarov O'ral Axmadovich

"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda esg omillar asosida investitsiya kiritishning o'rni va ahamiyati ... 93
Nosirov Egamqul Ismailovich

"Enesses" MChJ da marketing muhitini tahlil qilish va takomillashtirish ... 100
Musyeva Shoira Azimovna

Использование информационных и коммуникационных технологий в совместных образовательных программах: проблемы и решения ... 107
Ташева Севара Равшановна

Iqtisodiy globallashuvning nazariy asoslari ... 111
Abduraxmonov Farxod Abdufarmonovich

Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy asoslari ... 117
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich

Fiskal siyosat va soliq to'lovchilar faoliyatini tartibga solishning nazariy masalalari ... 122
Isroilov Bohodir Ibragimovich, To'rayev Alijon Akmal o'g'li

Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o'rni ... 128
Xudoyorov O. O.

Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish ... 132
Po'latov Xudoyberdi O'ktamovich

Ekonometrik modellashtirish asosida mavsumiylikning turistik mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish usullari ... 135
Xamzayeva Dilfuza Samarovna

Yuridik shaxslar soliq yukining shakllanish omillari va uni optimallashtirish muammolari ... 141
Abduturopov Jasurbek Nozimjonovich

Tadbirkorlik risklari tavsifi va tasniflashning nazariy masalalari ... 148
Bektemirov Abduxamid Abdumalikovich

Urban farming ... 151
Ahmedova Ziyodahon Saydulloxon qizi, Askarov Hasanboy Holdorovich

A Foreign Experience of Forming Small Business and Private Entrepreneurship Infrastructures (An Example of Usa) ... 153
Kosimov Sardor Dilmurodovich, Akbarov Abdulkhamid Akmal ugli

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Principal Protected Notes on the credit rating of National Bank of Uzbekistan 159
Abdug'aniyev Abdulaziz Alisher o'g'li

Features and Challenges of Digital Transformations in the Service Sector 164
Kurbanova Maftuna Lazizovna

Kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar 170
Kurbonov Jasurbek Pozilovich

Jamoat transport tizimini raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi 173
Kushakova Ma'mura Narimanovna

Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari 176
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li, Raxmatov Ziyodullo Nosirovich

Financing clean energy projects in different ways 179
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli

O'zbekistonning mehnat migratsiyasidagi hamkorligi haqida
ba'zi mulohazalar (Qozog'iston va Rossiya misolida) 187
Azamatova Gulmira Bayirbekovna

Assessment of management effectiveness in ensuring economic and financial stability 191
Akramova Aziza Abduvohidovna

Международное сотрудничество Республики Узбекистан в сфере образования 196
Жамалова Гулнора Гуломовна, Айматова Фарида Хуразовна

O'zbekistoning ekologik muammolariNI bartaraf etish va yashil iqtisodiyotga o'tish yo'nalishlari 202
Aliyev Azim Tolip o'g'li

Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё 205
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли

Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish istiqbollari 211
Xo'janova Gulshoda Otamurodovna

Raqamli marketing strategiyalarining raqamli iqtisodiyotda iste'molchilar
xulq-atvoriga ta'sirini tahlil qilish 214
Raxmatova Sitora Shuxratjon qizi

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirish 221
Xudayberganova Zarofat Zaxidovna

O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishda ichki va tashqi muhit 227
Saypullayev Ilhomjon Abduraxmonovich

Buxgalteriya axborotining sifat tavsiflari 233
Raxmatova Shaxnoza Shukurovna

Роль и значение логистики в развитии коммерческой деятельности торговых предприятий 240
Маматкулова Шоира Джалоловна

Uzum yetishtirishning tashkiliy-huquqiy munosabatlari va sohani rivojlantirish imkoniyatlari 245
Boltayev N. N.

Tashqi savdo jarayonlarini tashkil qilishning nazariy uslubiy asoslari 249
Qurbonov A. U.

Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari 254
Karamatova Noiba Xusnitdinovna

Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini o'ziga xos xususiyatlari 259
Axmedov Oybek Turgunpulatovich

Агротуризм как источник дополнительного дохода для фермеров в самаркандской области 263
Анваров Нодир Аллаёрович, Назарова Раъно Рустамовна

Tijorat banklari faoliyatida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari 272
Absamatov Askar Ergashovich

Kichik biznes subyektlari faoliyatida mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatishning zamonaviy holati 277
Yusupov Abbosxon Aliyevich

The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan 285
Satoshi Sugahara, Ochilov Bobur

Paxta-to'qimachilik klasterlarida sotish baholarining tahlili 292
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna

Tadbirkorlik subyektlari eksportida raqamli platformalardan foydalanish strategiyalari 297
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Tijorat banklarida xalqaro iqtisodiy sanksiyalar va eksportga taqiqlar
bilan bog'liq risklarni baholash va kamaytirish matritsasining metodologiyasi 304
Keldiyorov Shohruh Ilyos o'g'li

Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish....................308
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich

Tijorat banklari faoliyatida transformatsiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari....................313
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich

Agroklasterlarda moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari....................318
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Toshpulatov Jalil Baxodirovich

Tijorat banklarida investitsiya siyosatini amalga oshirishning muhim jihatlari....................324
Abiyev Davron Ilxomovich

Проблемы и решения при оптимизации финансового моделирования деятельности предприятия....................331
Юлдошева Гулноза Абдинабиевна

Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari....................336
Raximov E. N.

Boshqarish sifatining iqtisodiy mohiyati va uni rivojlantirish masalalari....................343
Shoyev Davronbek Axmadjonovich, Ahmadjonova Gulsanam

Важность данных о движении затрат для повышения эффективности управления предприятием....................346
Расулова Ш. Х.

Korxonalar daromadlariga ta'sir qiluvchi risklarning tahlili....................351
Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li

Xalqaro standartlar asosida daromadlar hisobini tashkil etish....................364
Abdusaidov Sanjar Jaloliddin o'g'li

Выработка страховой системы защиты владельцев депозита....................368
Узакова Камола Бехзодовна

Обзор законодательных и регуляторных положений по введению и регулированию Исламской банковской деятельности в юрисдикции Республики Казахстан....................372
Ёркулов Умиджон

Перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане....................378
Узганбаева Дилноза Тохтасиновна

Перспективы развития государственного управления высшим образованием в условиях функционирования рынка....................382
Умаров Диёр Равшанович

O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari....................388
Turopova Nigora Xolmurod qizi

Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasi orqali aholini ish bilan bandligini ta'minlash istiqbollari....................393
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna

Увеличение привлекательности инвестиций в туристической отрасли через стратегическое финансирование....................399
Хусниддинов Нуриддин

Agrobiznesni innovatsion rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishning metodologik asoslari....................402
To'ychiyev Abduraxmon G'ofurovich

Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi....................406
Nabiyeva Feruza Odilovna

Проблемы и перспективы развития депозитных операций коммерческих банков Республики Узбекистан....................411
Холмирзаев Эльбек Бахтиерович

Smart-shartnomalar – raqamli marketingning zamonaviy texnologiyalaridan biri sifatida....................415
Yahyoxonov N. B.

Banklarda depozit operatsiyalarini hisobini yuritish tartibi....................420
Mirzayeva Xilola Jaloliddin qizi

Kichik biznes korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi....................424
Mamanazarova N. J., Jamilova N. X.

Проблемы привлечения финансирования за счет корпоративных облигаций....................429
Рахмедова Мадинахон Нусрат кизи

Формирование финансовой стратегии местных бюджетов....................433
Примова Н. И.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari....................440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

O'zbekistonda hududlar kesimida raqamli iqtisodiyotning rivojlanish holati....................445
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich

Experience of Islamic financial organizations in CIS countries and opportunities to use it effectively in Uzbekistan....................450
Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna

Qashqadaryo viloyati hududlarining vertikal o‘sish holati va xususiyatlari 456
Erkayeva Gulbaxor Panjiyevna, Raximova Madina Shuxrat qizi
Innovatsion o‘sishga inson kapitali ta’sirining zamonaviy yondashuvlari 462
Ostanov Egamberdi, Ostanova Mashxura Egamberdiyevna
Kapital bozorida institutsional investorlar sifatida sug‘urta kompaniyalari ishtiroki 466
Omonov Sardor O‘lmasovich
Tadbirkorlik subyektlarining raqamli transformatsiyasining asosiy va muhim jihatlari 472
Nutfulloyev Tolib G‘olib o‘g‘li
Korxonalarda korporativ madaniyatni rivojlantirish asoslari 478
Sadikova Muslima Alisher qizi
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish usullari 483
Sabirova Zaynab Qadambayevna
Фондовые рынки и финансовая грамотность: путь к финансовому осознанию 488
Режаббаев Сарвар Умархонович
Turistik korxonalarda yashil innovatsion mahsulotlar orqali samaradorlikni oshirish 491
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna
Milliy kapital bozorida korporativ qimmatli qog‘ozlar amaliyoti tahlili 497
Otaxonova Shohyora
Aholining turmush farovonligini yashlashning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari 502
Qobilova Shaxnoza
Surxondaryo viloyatida sug‘oriladigan yerlardan foydalanish holatining statistik tahlili 505
Sharifi Abdul Fatah
Economic and Social Significance of Personnel Management
in Manufacturing Enterprises: A Dual Dimension Analysis 512
Sarimsakov Baxtiyor Rahmonjanovich
Samarqand viloyatida iste’mol tovarlar bozorining rivojlantirish istiqbollari 518
Usmanov Zayniddin Berdirasulovich
Qurilish tashkilotlarida xodimlarning innovatsion faolligini oshirish yo‘llari 523
Usmanov Iixom Achilovich
Investitsiya jozibadorligini baholashning o‘ziga xos jihatlari va metodlari 527
Uroqboyeva Farzuna Axmadjonovna
Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida sanoat 4.0 ning roli: tahlil va natijalar 532
Xujaxonova Sitora Baxtiyor qizi
Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq joylarda davlat xususiy sherikchilik asosida
raqamli xizmatlarni takomillashtirish 537
Xalimov Shaxboz Xalimovich
Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida) 542
Vaisov Dilshod Ibodullayevich
“Sam Antep Gilam” mchjda marketingni boshqarishni takomillashtirish yo‘llari 549
Usmonova D. I.
O‘zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili 555
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna
Factors for the Development of The Industrial Sector of the Economy 559
Zakhidov Nodir Umidjanovich
Mintaqa tumanlararo xo‘jalik yurituvchi subyektlar qo‘shma biznesini konvergent modeli 563
Yusupov Fayzulla Yakubovich
Aholini biznesga jalb qilishda tijorat banklarining roli 567
Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna
Mahalliy gastranomik turizmni rivojlantirishda nazariy asoslar 571
Sultonov B. A.
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes 575
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich
Проблемы привлечения иностранных инвестиций в инновационном
развитии экономики Узбекистана 580
Хамракулова О. Д., Халмурзаев М., Аликулов С. А.
Тенденции развития жилищного строительства 585
Алиева Зилола Маматвалиевна
Учет и анализ производственных затрат на предприятиях 589
Аделя Азаматовна Нематова, Ибрагимов Мансур Мардонович

Meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishda xorij tajribasi....592
Botirov Erkinjon Xayitovich

Zamonaviy xizmat ko‘rsatish bozori: xalqaro tendensiyalar va uy-joy fondi muammolari sarhisobi....598
Sanakulova Barnogul Rizakulovna, Berdiyeva Dilfuza Axatovna

Роль рынка капитала в обеспечении макроэкономической стабильности Республики Узбекистан....605
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи

Iqtisodiyotning xususiy sektorida inson resurslarilarni moddiy rag‘batlantirishni takomillashtirishda xorij tajribasi....608
Baxtiyorova Umida Ulug‘bek qizi

Korxonalarning investitsiya faolligini ta’minlashda soliqlarning rag‘batlantiruvchi rolini oshirish xususiyatlari....613
Ilyasova Barno Axmadovna

Dunyo davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish tendensiyalari....618
Imomaliyeva Mohizoda, Raxmatullayev Lazizbek Nematullo o‘g‘li

Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства....623
Дурманов Акмал Шаймарданович

Sanoat korxonalarida iqtisodiy resurslar mohiyatini tavsiflovchi tushunchalar....628
Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna

Mikromoliyalash tashkilotlari faoliyatining operatsiyalar tahlili....633
Kamalov Shuxrat Kamalovich

Temiryo‘l transporti sanoat kompleksi korxonalarida ijtimoiy va mehnat munosabatlarini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari....637
Kadirova Sharofat Amonovna

Qishloq xO‘jalik korxonalarida xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini takomillashtirish masalalari....645
Yuldashev Sherali Xayitovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich

Анализ экологических факторов и их влияние на финансовую безопасность страны....650
Ёдгоров Сардорбек Самадович

Superior directions, modern trends and prospects for the development of the financial market....655
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna, Raximova Umida Rabbimovna

Kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishda jahon tajribasi....659
Kambarova Sh. M.

Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan....665
Usmonov Bunyod

Xizmat ko‘rsatish sohasini asosiy tarmoqlariga yo‘naltirilgan global investitsiyalar holati va prognozini tahlili 668
Muxammadiyev Kamoliddin G‘ulomiddinovich

Методологические основы банковского кредитования и классификация факторов, влияющих на особенности получения кредитов....672
Каримова Азиза Махомадризоевна

Sanoat salohiyati va omillar unumdorligini iqtisodiy-statistik baholash usullari....676
Kasimov Azamat Abdukarimovich

Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе....682
Кодиров Бобур

Davlat-xususiy sherikligi asosida iqtisodiyot tarmoqlarining investitsion salohiyatini oshirishning o‘rta muddatga mo‘ljallangan istibollari (O‘zbekiston temiryo‘llari AJ misolida)....689
Qodirov Jasurbek Sharofitdinovich

Banklarda mummoli kreditlar bilan ishlash: samarali strategiya va yondashuvlar....696
Mirsaliyev Erkin Ergashevich

Agrosanoat ishlab chiqarishining raqobatbardoshligini oshirish va uning innovatsion rivojlanish bilan o‘zaro bog‘liqligi....700
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich, Muxtorova Oydin Sayfiddin qizi

Hududlar iqtisodiyotini oshirishda investitsiyalarning roli....707
Akishova Shaxnoza Davlet qizi

Xizmat ko‘rsatuvchi korxonalarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish mexanizmlari....712
Erdonov Muhammadamin Erdon o‘gli, Ibragimov Shoxrux Baxtiyorovich, Ataqulov Jahongir Valijon ug‘li

Sug‘urtada anderrayting xizmatini (ARDL) modeli tahlili asosida takomillashtirish....717
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich

Роли банков в повышении привлекательности инвестиционной среды в Узбекистане....727
Насиров Дилшод Фарходович

Пути улучшения инвестиционного климата в Республике Узбекистан 731
Нозимов Элдор Анварович, Санатиллоев Ферузшох Бахтиёр угли

Iqtisodiyot, atrof-muhit, jamiyat va madaniyat o‘rtasidagi muvozanatga – obodonlashtirish xizmatlarining ta’siri 737
Norkulova Dilfuza Zoxidovna, Xayitov Jamshid Xolvoyevich

Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках 741
Нуриллаев Рахмат Ярашевич, Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda tovar-moddiy zaxiralar manbalari va ularni shakllantirish amaliyoti 747
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich

Yer rentasi mulkchilik munosabatlari rivojlanishning zaruriy sharti sifatida 752
Abdunazarov O.

Формирование и развитие цифровой экономики (на примере российской федерации и Республики Узбекистан) 756
Ким П. В.

Tijorat banklari korporativ boshqaruvida bank xizmatlari samaradorligini 760
Kudratov Sunnatulla Ropijanovich

Tijorat banklari depozit siyosatining banklar resurs salohiyatini oshirishdagi roli 764
Jo‘rayev Isroil Ibrohimovich

Ways of Development of Electronic Commerce in Uzbekistan 770
Javliyev Nuriddin Bektemir o‘g‘li

Hydro Energy as the Important Factor of the “Green Economy” 775
Isroilov Xusanboy Ibrohimjon o‘g‘li

Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirish 781
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o‘g‘li, Azamatova Nozima Jaxongirovna

Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida) 784
Halimova Dilora Olimboyevna

Davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha daromadlilik egri chizig‘ini aniqlashning fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirishdagi ahamiyati 787
Hakimov Hakimjon

Intellektual mulkni boshqarish jarayonlarni o‘rganishning nazariy muammolari 793
Tirkashyev Farhod Mahmudovich

Sug‘urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati 796
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova

Роль Среднеазиатских коллекций в развитии музеев России 801
Абдуллаева Нигора Санжаровна

Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari 804
Qo‘ziboyev Boxodir Azzamboy o‘g‘li, Ibragimov Behruz Ravshan o‘g‘li

Oliy ta’lim tizimida talabalar bilimini yuksaltirish jarayoni: muammolar va yechimlar 808
Hakimov Nazar Hakimovich, Vaxobova Marg‘uba Abduxamidovna

Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot 812
Yuldashev Mutallib Ibroximovich

Samarqand viloyatida iste’mol tovarlar bozori tahlili 819
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna

“HAVAS COMFORT MEBEL” MChJda marketing xizmatini tashkillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo‘llari 823
Musyeva Shoira Azimovna

Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqlar vositasida rag‘batlantirishning klassik nazariyalaridan foydalanish imkoniyatlari 831
To‘xsanov Qudratillo Nozimovich

Yoshlarning ish bilan bandligini ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari 837
Mamaraximov Bekzod Erkinovich

Chakana bank xizmatlarini rivojlantirish hududlar barqaror rivojlanishining omili sifatida 841
Niyozov Zuxur Davronovich

Raqamli texnologiyalar asosida oziq-ovqat ta’minoti zanjirini rivojlantirish omillari 845
Yusupov Muxiddin Soatovich

O‘zbekistonda korporativ kreditlash amaliyotini rivojlantirish orqali investitsiya jalb qilish imkoniyatlari 855
Asatullayev Alisher

Davlat budjeti jarayonini takomillashtirish masalalari 860
Ataxanov Bekpo‘lat Abdullayevich

Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства 866
Дурманов Акмал Шаймарданович

Yuridik shaxslar mol-mulkini soliqqa tortishni rivojlantirish yo'llari 872
Gadayev Jaxongir Muhammadi o'g'li
Some Principle Issues in the Effective use of Budget Funds in Universities 876
Khairiddinov Sh. B.
Directions of Using Negotiations in Keeping Peace and Ensuring Stability in Society 879
Kholdarova Fariza Tukhtabaevna
Elektrotexnika sanoati korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish 883
Mamayusupova Mashxura Sodiqovna
Elektron tijoratning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va uni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash 887
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li
Foreign Direct Investment and Electricity Consumption During Uzbekistan's Green Transition 896
Nurbek Khalimjonov
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishni takomillashtirish 902
Oblomuradov Narzullo Naimovich, Shavkatov Navruzbek Shavkatovich
Mol-mulk solig'ining soliqqa tortish tartibini takomillashtirish 910
Poyonov Bobur Bekmurod o'g'li
Konfutsiychilik axloqiy negizlarida olamiy tartibot 916
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna
"Yashil iqtisodiyot"ni joriy etish istiqbollari 923
Saloxov Sirojiddin Sadriddin o'g'li
Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati va O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rni 928
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li
O'zbekiston qishloq hududlarida maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish 933
Sharifov Shuhrat Saidahmadovich
Exploring Big Data Applications for Knowledge Management in Higher Education Administration 936
Shakhzod Saydullaev
O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari 944
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich
Ekologik turizmning turlari va uni tashkil etishda tabiiy resurslarning ahamiyati 950
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li
Mamlakatga xorijiy investitsyalarni jalb etishda investitsion jozibadorlikni oshirish istiqbollari 954
To'laganova Ruhshona Farrux qizi
Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida maktabgacha ta'lim xizmatlarini holati 959
Umurzakova Dilnoza Egamberdiyevna
Issues of Improving Production Cooperation in the Industry Network of Our Country 964
Xomidov Mirodiljon Xasanboy o'g'li
Foydaning soliq obyekti sifatida shakllantirish zaruriyati 971
Yo'ldasheva Mohiraxon Ochestva
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili 975
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati 980
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich
"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimining aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni 984
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li
O'zbekistonda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishlari 991
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich
Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов 996
Бобомуротова Манзура Панжи кизи
Tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati 1000
Irmatova Lola
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari 1005
Karamatova Noiba Xusnitdinovna
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari 1010
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li
Yashil iqtisodiyotga o'tish ekologik barqarorlikning muhim omilidir 1014
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich
Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish asoslari va tamoyillarini takomillashtirish 1017
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане 1022
Пулатова Сурайё Юлдашевна

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarning xizmatlar ko'rsatish sohasidagi o'rni va funksiyalari 1026
Tog'ayeva Dilnoza Azamatovna

Совершенствование методологии исследования демографических процессов 1031
Тула Нодирбек Баходир угли

Инновационные технологии в сфере страхование..... 1037
Хайдарова Нигинахон Шухрат кизи

Iqtisodiyotni innovatsion isloh qilish sharoitida yer hisobini yuritishning ahamiyati..... 1042
Hojiyev Qo'chqor Mamadiyorovich

Qattiq maishiy chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni takomillashtirish..... 1047
Sherqulov Nodir Erkin o'g'li

Мировой опыт использования денежных и натуральных трансфертов в социальном обеспечении..... 1052
Гулноза Тохировна Самиева

Davlat xaridlarini amalga oshirish orqali raqobatni rivojlantirish yo'llari 1057
Majidov Nizomjon

Raqamli iqtisodiyot davrida kontent marketingdan foydalanish va uning bosqichlari 1064
Tohirjonov Ahmadjon Tohirjon o'g'li, Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna

Aksiyadorlik jamiyatlari kapitalini shakllantirish manbalari va usullarini takomillashtirish..... 1070
Norqulov Mirsaid Tulqin o'g'li

Qishloq xo'jaligi sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish zaruriyati 1075
Badalov Jamshid Jamolovich

Foyda solig'i tushumi va uning O'zbekiston soliq-budjet tizimidagi ahamiyati..... 1080
Shirinov Sabir Erkinovich

O'zbekistonda davlat korxonalari aksiyalarini moliya bozorlarida sotishni jadallashtirish yo'nalishlari 1084
Anvar Eshmatov

Baliqchilik xo'jaliklarida xodimlar bilan hisob-kitoblar hisobining tashkiliy va uslubiy jihatlari 1088
Ametova Nasiba Danilovna

Tijorat banklari tomonidan eksportyor korxonalarning kreditlash amaliyotini takomillashtirish 1092
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Digital Transformation of Tax Systems..... 1096
Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, Musabekov Sherali Nazarali o'g'li

Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish yo'nalishlari..... 1101
Raxmonova Aziza Tolibovna

Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan..... 1106
Umarov Elshod G'ulom o'g'li

Texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari daromadlari tarkibi va ularning o'ziga xos jihatlari..... 1112
Yuldashov Elmurod Abdujalil o'g'li

Совершенствование системы профессионального управления жилищно-коммунальным хозяйством Узбекистана 1116
Икромова Ханифа Одиловна

Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati..... 1121
Kamalova Jamila

O'zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarning huquqiy maqomi va ularni isloh qilishning istiqbollari..... 1125
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li

Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'lari va ulardan foydalanish to'g'risidagi bajarilishlarga oid hisobotni tuzish va taqdim etish tartibi 1131
Ne'matov Oybek Ismatullayevich

Предприятие автомобильной промышленности как объект реализации концепции устойчивого развития 1136
Туйчиев Комилжон Лазизович

Tijorat banklari aktivlari diversifikatsiyasining nazariy ahamiyati 1143
O'ktamova Nozima Narzulla qizi

Tijorat banklarida yangi masofaviy bank xizmat turlarini rivojlantirish 1146
Umarov Abdulquddus Abdilxatovich

Некоторые вопросы эконометрической оценки CES – функций и их практическое применение в экономических задачах 1151
Шадиева Гулнора Мардиевна, Усманов Фарзод Шохрухович

Использование искусственного интеллекта в спортивной индустрии..... 1158
Усманова Дилфузахон Иброхимовна

The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities..... 1163
Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li, Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li

Qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishni takomillashtirish (Andijon viloyati misolida) 1168
Xolmatov Sanjarbek Xojimamatovich

O‘zbekiston temir yo‘l transport tizimi rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari 1174
Qilichev Umid Ibadullayevich

Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi sharoitida raqamli banklar resurslarini oshirish choralari 1181
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari 1185
Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li

O‘zbekistonda Islom banklari faoliyatini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 1191
Vasiyev Alisher Samiyevich, Sayfullayev Sirojiddin Soli o‘g‘li

Islom iqtisodiyotining mohiyati 1197
Sayfullayev Sirojiddin Soli o‘g‘li

Budjet mablag‘larini taqsimlanishi va maqsadli sarflanishida inson kapitalidan foydalanish va jamoatchilik nazoratining samaradorligi 1201
G‘ofurov Bekzod Fayzulla o‘g‘li

Maxsus iqtisodiy zonalar investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishda tarif va notarif mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari 1207
Ja’sur Umirzoqov Artiqboy o‘g‘li

Перспективное развитие промышленной кооперации между странами 1212
Назарова Раъно Рустамовна, Жартай Жанибек Маратулы

Soliqlar yig‘iluvchanligini oshirishga ta’sir etuvchi omillar 1218
Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna

Ta’lim sifatini ta’minlash oliy ta’lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy omili 1222
Nematov Inatillo Ubaydullayevich

Aholiga ko‘rsatiladigan bank xizmatlarini takomillashtirish 1228
Umurzakova Adiba Ochilovna

Tijorat banklari resurslari shakllanishining manbalari va yo‘llari 1232
Raxmanov Ilxom Xurramovich

Факторы развития культурного туризма в Узбекистане 1238
Пулатова Сурайё Юлдашевна

Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике 1242
Рафиева Зарина Хусановна

Development of the Country’s Economy Through the Development of the Stock Market in Developing Countries 1246
Akhmedov Doniyorbek

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotini rivojlanishi va uning asosiy yo‘nalishlari 1250
Azizova Manzura Ibragimovna

The theoretical importance of product cost reduction in industrial production 1254
Dilfuza Baxramovna Safarova

Fond bozorlarining tashkil etilishi va rivojlanish tendensiyalari 1261
Shamsiyev O‘ktam Sayfitdinovich

Mamlakatda davlat tibbiyot muassasalarining tutgan o‘rni va ularni rivojlantirish yo‘nalishlari 1266
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna

Obligatsiyalar bozorida banklarning ishtiroki va ahamiyati 1272
Xushvaqov Islombek Muxammadi o‘g‘li

Milliy iqtisodiyotimizda investitsiya portfelini shakllantirishning nazariy asoslari 1277
Ibragimov Gafurjan Axmetovich

Kompaniyalarning tashqi savdo faoliyatini moliyalashtirishning nazariy asoslari va xorij tajribasi 1282
Ibragimov Mansur Axmedovich

Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida) 1286
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich

Ключевые факторы успеха в мотивации и управлении проектными командами 1294
Мансурова Севара Мансуровна

Mehmonxona biznesida CRM tizim xizmatlarini loyihalash 1297
Ishanxodjayeva Dilfuza Erkinovna

KORXONALAR DAROMADLARIGA TA'SIR QILUVCHI RISKLARNING TAHLILI

Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li
Toshkent Moliya instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalar faoliyatiga ta'sir qiluvchi risklarning umumiy kategoriyalari va ularni baholash shkalalari hamda foydalaniladigan ko'rsatkichlarning tahlili berilgan. Bundan tashqari, korxonalar faoliyatiga ta'sir qiluvchi bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risklarni ta'sir darajasini baholash bo'yicha risk mukofotini hisoblash formulasi taklif etilgan. Ushbu risk mukofatini ta'sir darajasini mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: murakkab risklar, oddiy risklar, bozor riski, ishlab chiqarish riski, moliyaviy risk, risk kategoriyalari, risklarni tasniflash, risk matritsasi.

Abstract: This article provides an analysis of the general categories of risks affecting the activities of enterprises and their evaluation scales, as well as the indicators used. In addition, a formula for calculating the risk premium is proposed for assessing the level of influence of market, production, and financial risks affecting the activities of enterprises. The criteria for the impact level of this risk-reward have been developed. Abstract of the article: In this article, the general categories of risks affecting the activity of enterprises and their evaluation scales and the analysis of the used indicators are given. In addition, a formula for calculating the risk premium is proposed for assessing the level of influence of market, production, and financial risks affecting the activities of enterprises. Criteria for the impact of this risk-reward have been developed.

Key words: complex risks, simple risks, market risk, production risk, financial risk, risk categories, risk classification, risk matrix.

Аннотация: В статье представлен анализ общих категорий рисков, влияющих на деятельность предприятий и шкал их оценки, а также используемых показателей. Кроме того, предложена формула расчета премии за риск для оценки уровня влияния рыночных, производственных и финансовых рисков, влияющих на деятельность предприятий. Разработаны критерии уровня воздействия данного вознаграждения за риск.Аннотация статьи: В статье приведены общие категории рисков, влияющие на деятельность предприятий, шкалы их оценки и анализ используемых показателей. Кроме того, предложена формула расчета премии за риск для оценки уровня влияния рыночных, производственных и финансовых рисков, влияющих на деятельность предприятий. Разработаны критерии влияния данного вознаграждения за риск.

Ключевые слова: сложные риски, простые риски, рыночный риск, производственный риск, финансовый риск, категории рисков, классификация рисков, матрица рисков.

KIRISH

Keyingi yillarda jahon iqtisodiy tizimidagi o'zgarishlar barcha davlatlardagi korxona va tashkilotlar faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir darajasi ortib bormoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish faoliyati bevosita jahon bozori bilan bog'langan korxonalarda bu holat keskin kuzatilmoqda. Ishlab chiqarish faoliyati bilan dunyoda yetakchi o'rinda bo'lgan Xitoy davlatidagi juda ko'plab iqtisodiy tarmoqlarda oladigan foydasi keskin pasayib ketganligini ko'rish mumkin. Jumladan, 2023-yilning yanvar-iyul oylarida 41 sanoat toifasidan 13 ta sanoatning jami foydasi o'tgan yilning shu davriga nisbatan o'sgan, 28 ta sanoatda esa pasaygan. Sanoatning asosiy tarmoqlari bo'yicha umumiy foydasi quyidagicha bo'lgan: elektr va issiqlik energiyasini ishlab chiqarish va yetkazib berishdan olingan umumiy foyda o'tgan yilning shu davriga nisbatan 51,2 foizga, elektr mashinalari va apparatlari ishlab chiqarish 33,7 foizga, mahsulot ishlab chiqarish esa 33,7 foizga oshgan. Maxsus avtomobillar ishlab chiqarish 2,1 foizga, avtomobil ishlab chiqarish 1,0 foizga, neft va tabiiy gaz ishlab chiqarish 11,4 foizga, to'qimachilik sanoati 20,3 foizga, ko'mir qazib olish va boyitish 26,2 foizga, kompyuterlar ishlab chiqarish 26,2 foizga kamaygan. Bundan tashqari, aloqa va boshqa elektron jihozlar 26,4 foizga, nometall mineral mahsulotlar

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

ishlab chiqarish 28,8 foizga, qishloq xo'jaligi va qo'shimcha mahsulotlardan oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash 32,6 foizga, rangli metallarni eritish va presslash 36,7 foizga, ishlab chiqarish 36,7 foizga kamaygan.

Bugungi kunda jahonda yuz berayotgan voqealar natijasida bozorlarda oziq-ovqat narxlari kun sayin yuqori sur'atlar bilan o'smoqda. Tadqiqotimiz obyekti bevosita don mahsulotlariga ixtisoslashgan korxona va tashkilotlar bo'lganligi uchun aynan shu sohadagi holatni tahlil qilamiz. Hozirda xalqaro birjalarda 1 tonna bug'doy 400 AQSh dollaridan sotilmoqda va yil boshiga nisbatan 30 foizga oshgan. Shunday sharoitda, narx-navo barqarorligini ta'minlashning yagona to'g'ri yo'li, bu – fermerlar manfaatdorligini ta'minlash va hosildorlikni oshirish orqali bozorda taklifni ko'paytirishdir

2022/2023 marketing yilida Xitoy bug'doy yetishtirish bo'yicha 137 million tonnadan ortiq ishlab chiqarish bilan yetakchi mamlakat bo'ldi. Undan keyin 134 million tonnadan ortiq ishlab chiqarish hajmi bilan Yevropa Ittifoqi turadi.

Demak, g'allachilikda samarali ishlaydigan bozor mexanizmlarini to'liq joriy etish zamon talabiga aylandi. Hozirda ushbu sohada xususiy sektor ulushi ortib bormoqda. Xususan, so'nggi 3 yilda mamlakatimizda 160 dan ortiq yirik xususiy don korxonalari ish boshladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.05.2022-yildagi "G'allani yetishtirish va sotishda bozor tamoyilini joriy etishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-262-son qarori qabul qilindi. G'allani sotib olish va sotishda yangi tizim shaffofligi, to'laqonli va adolatli ishlab ketishini hamda bug'doy yetishtiruvchilar manfaatdorligini ta'minlash, ichki bozorda un va don mahsulotlari narxining o'sishi va taqchilligining oldini olish bo'yicha Respublika shtabi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "G'alla yetishtirish va sotishda erkin raqobatni ta'minlaydigan bozor tamoyillarini joriy etish to'g'risida" 2021-yil 25-noyabrdagi PQ–10-son qaroriga muvofiq, shuningdek, g'alla bozorini erkinlashtirish bo'yicha islohotlarni davom ettirish, ichki bozorni bug'doy va un mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash hamda ularning narxlari barqarorligini saqlash yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2023-yil hosilidan bug'doy xarid qilish va ichki bozorda narxlar barqarorligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 3-iyundagi 227-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida viloyatlarda turli tadbirlar tashkil etildi.

Ushbu sohada amalga oshirilayotgan ijobiy ishlar bilan birga, ishlab chiqarishga ta'sir qiluvchi risklar darajasi ham ortib bormoqda. Ayniqsa, oziq-ovqat sohasida yuzaga kelayotgan turli ijtimoiy holatlar bu sohaga risk darajasini ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Ushbu maqolada ishlab chiqarish korxonalari daromadiga ta'sir qiluvchi risklarni tasniflash orqali ularni oldining olish bo'yicha aniq mexanizmlar taklif etiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Olib borilgan ko'plab tadqiqotlarda ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalar daromadiga ta'sir qiluvchi risklarni darajasini ortishiga asosiy sabab sifatida bu korxonalarda strategiyani to'g'ri yo'lga qo'yilmagani sifatida qaraladi. Jumladan, "har qanday korxonaning uzoq muddatli yutuqlari ishlab chiqilgan strategiyaga bog'liq bo'ladi. Agar korxonaning rivojlanish strategiyasi bo'lmasa u yoki bu xatoliklar bilan ishlab chiqilgan bo'lsa, bu hol korxonaga bozorda barqaror va mustahkam o'rin egallash uchun imkon bermaydi deb ta'kidlaydilar.

Respublikamizda faoliyat yuritayotgan sanoat korxonalarining hissasi oshib borayotgan hozirgi paytda ishlab chiqarish-xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanuvchi har bir korxona, firma yoki tadbirkor raqobat sharoitlarida xo'jalik yuritish tizimida sifatli mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni amalga oshirishda o'ziga xos munosib o'rin egallashga intiladi.

Korxonalar moliyaviy strategiyasini ishlab chiqish murakkab iqtisodiy hisob-kitoblar va tahlillarni talab qiladi. Bu esa korxonaning moliyaviy holatini ma'lum bir davrga tahlil qilishni taqozo etadi. Moliyaviy holatni tahlil qilish keyingi davrlarga mo'ljallangan moliyaviy strategiyani ishlab chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Moliyaviy strategiya korxonalarning moliyaviy resurslarini kelgusida samarali joylashtirish orqali yuqori foyda olishga qaratilgan bo'ladi.

Foyda korxonalar faoliyatini o'lchashning muhim ko'rsatkichi bo'lib, buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan foydalanuvchilarning diqqat markazida bo'ladi. So'nggi yillarda butun dunyo bo'ylab moliyaviy firibgarlik holatlarining paydo bo'lishi bilan buxgalteriya hisobidan olingan foydaning haqiqiyligi va ishonchliligi shubha ostiga qo'yilmoqda. Buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan foydalanuvchi e'tiborni buxgalteriya hisobi foydasining miqdoridan sifatiga qaratadi. Foyda sifatini har tomonlama va oqilona baholash masalasi korxonaning moliyaviy tahlilining mavzusiga aylandi. Hozirda dunyoda yagona baholash tizimi va usuli yaratilmagan. Amaliyotda firma daromadlari sifatini baholash uchun eng ko'p qo'llaniladigan to'rtta usulni umumlashtiradi va baholaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, barcha turdagi usullar o'ziga xos xususiyatlarga ega. Har bir usulning ham afzalliklari, ham kamchiliklari bor. Daromad sifatiga ko'plab omillar ta'sir qiladi deb ishoniladi va baholash natijasining to'g'riligini ta'minlash uchun har tomonlama baholash uchun turli usullardan foydalanish mumkin.

Deyarli har qanday tashkilot risklarni boshqaradi, faqat ba'zilari voqea sodir bo'lgandan keyin risklarni baholaydilar, boshqalari esa doimiy va tizimli ravishda baholash bilan shug'ullanadilar. Bunday baholashning

maqsadi – boshqaruv qarorlarini oʻz vaqtida qabul qilish uchun tashkilotga xos boʻlgan turli xil risklarning darajasi va dinamikasi haqida maʼlumot olish hisoblanadi. Umumiy xulosa qiladigan boʻlsak, korxonalar daromadiga taʼsir qiluvchi risklarni aniq tasnifini aniqlash hamda ular asosida risklarni kategoriyalarga boʻlish orqali natijaga erishish lozim boʻladi. Bu esa korxonalarni har bir koʻrsatkichini ushbu baholash metodlariga qoʻllash orqali ularga taʼsir qiluvchi risklarni aniq darajasini aniqlash imkoniyatini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Korxona va tashkilotlarning oladigan daromadiga taʼsir qiluvchi risklarni baholash boʻyicha koʻplab metodologiyalar yaratilgan hamda ular asosida turli baholash metodlari taklif etilgan. Jumladan, hozirgi kunda jahon amaliyotida keng foydalaniladigan quyidagi metodlar bilan tanishib chiqamiz.

Birinchisi, GRIF, Condor va RiskWatch metodi hisoblanadi. Ushbu tizimlar bir qator afzalliklarga ega, ammo yuqori sifatli riskni hisoblashning yoʻqligi kompaniya tomonidan chuqur tushunilmaganligi sababli “rahbariyat va xodimlar tomonidan tushunish qulayligi” mezonini qondirishga imkon bermaydi. Risksiz axborot maydonini yaratish uchun riskni hisoblashning toʻliq ahamiyatini boshqarish, kontur axborot xavfsizligini (IS) belgilaydi. Tashkilot rahbariyati uchun tashkilot foyda sifatida ololmaydigan miqdoriy yoʻl bilan olingan hisoblangan moliyaviy resurslardan koʻra sifatli riskni baholashni qabul qilish ancha qulayroq boʻladi. Bunda asosiy eʼtibor foydaga nisbatan yuzaga kelishi mumkin boʻlgan risklarni sifatli baholash asosiy masala sifatida koʻriladi.

Ikkinchisi, CRAMM va RiskWatch metodlari. Ushbu metodlarni tizimni joriy qilish va saqlash uchun koʻp mehnat talab qiladi va bu sohada mutaxassislarning kamligi vaziyatni yanada ogʻirlashtiradi. Ushbu metodni amalga oshirishda kompaniyada koʻplab xodimlarni jalb etish zaruratini keltirib chiqaradi. Bu holatda oladigan daromad va risklarni baholash aniq bir tizim orqali boshqarilsa-da, uning umumiy kamchiligi koʻplab xodimlarni jalb etish hisoblanadi.

Uchinchisi, CORAS metodologiyasi axborot xavfsizligi risklarini doimiy monitoring qilish uchun mos emas. Undan foydalanish risklarni bir martalik hisoblash va hozirgi vaqtda haqiqiy rasmni aniqlash uchun tavsiya etiladi. Bunda risklarni daromadga taʼsiri bir marta holat orqali baho berilishi natijasida xulosaga kelinadi. Bu holat doimo oʻzini oqlamasligi mumkin.

Toʻrtinchisi, FRAP metodi. Ushbu metod inson omilini hisobga olmaydi, zaif monitoring mexanizmiga ega va katta miqdordagi statistik maʼlumotlarni talab qiladi, bu tizimni tashkilotlarda joylashtirishni qiyinlashtiradi. Bunda tashkilot oladigan daromadiga taʼsir qiluvchi risklarni darajasi aniqlanishiga qaramasdan koʻplab statistik maʼlumotlar kiritilishi talab etadi.

Beshinchisi, OCTAVE metodologiyasi turli tashkilotlarga moʻljallangan cheklangan miqdordagi mahsulotlarda qoʻllaniladi. Tashkilotni modernizatsiya qilishda, hatto ushbu tizimda qolsa ham, katta oʻzgarishlar talab etiladi. Shuningdek, metodologiyada ISO 15408, 27001 xalqaro axborot xavfsizligi standartlariga muvofiq inson omili boʻyicha tavsiyalar, shuningdek, COBIT standarti (axborot tizimlarini boshqarish, nazorat qilish va auditi metodologiyasi) talablari hisobga olinmaydi. Uning yangi versiyasi COBIT 5 IT (IS) tizimiga 7 ta taʼsir omilini (enabilerlarni) koʻrib chiqadi: tamoyillar, siyosat va yondashuvlar, jarayonlar; tashkiliy tuzilma; kadrlar, malaka va malakalar; madaniyat; axloq va xulq-atvor; maʼlumot; xizmatlar, infratuzilma va ilovalar.

Bundan kelib chiqadiki, “hozirgi vaqtda maqsadli auditoriyaga mos keladigan universal metodologiya mavjud emas. Va ularning mavjudligi juda muhim, chunki baʼzi menejerlar oʻz tashkilotlarida, shu jumladan, bozorda mavjud boʻlgan axborot xavfsizligi dasturlari toʻliq takomillashtirilmaganligi sababli, xavflarni baholash ishlarining ahamiyatini hali ham tushunmaydilar”.

Demak, har qanday tashkilot oladigan daromadiga taʼsir qiluvchi risklarni baholash metodologiyasini yaratishda barcha omillarni hisobga muhim hisoblanadi. Shuning uchun bu jarayonni toʻliq baholashda tashkilot daromadiga taʼsir qiluvchi har qanday risk kategoriyalarini hisobga olish muhim hisoblanadi.

Risklarni tahlil qilish metodologiyasi kumulyativ usul bilan hisoblangan toʻsiqni diskontlash chegirma stavkasidan foydalangan holda moliyaviy hisobotlar asosida tashkilotning riskliligini baholashni oʻz ichiga oladi.

$$r = r_f + \mathrm{RP} \quad (1)$$

Bu yerda, r_f – risksiz foiz stavkasi, RP – risk uchun mukofot.

Risk mukofoti tashkilotning beshta risk toifasidan biriga tasnifi asosida aniqlanadi. Tashkilotni risk toifalariga tasniflash koʻrsatkichlari bozor, ishlab chiqarish (operatsion) va moliyaviy risklarni tavsiflovchi koʻrsatkichlardir. Tashkilotlarning qisqacha tavsifi, shuningdek, risk mukofoti darajasi jadvalda keltirilgan.

1-javdal: Tashkilotlarning risk bo‘yicha kategoriyalarga ajratish tasnifi

Tashkilotning risk bo‘yicha kategoriyasi	Risk uchun mukofot, %	Tashkilot to‘g‘risida qisqacha ma’lumot
Birinchi kategoriya: past darajali risk	5-8	bozorda uzoq vaqtdan beri faoliyat yuritayotgan, investorlarga ma’lum, doimiy ravishda o‘sib borayotgan savdo hajmi, o‘sib borayotgan foyda, yuqori kredit reytingi, yuqori sifat menejmenti, yaxshi ishbilarmonlik obro‘si, davlat tomonidan qulay rejimga ega bo‘lgan tashkilotlar
Ikkinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtachadan past	9-11	mahsulotlarni barqaror sotish, barqaror moliyaviy natijalar, yaxshi kredit reytingi, yuqori sifat menejmenti, davlat tomonidan hech qanday da’volarga ega bo‘lmagan tashkilotlar
Uchinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtacha	12-16	bozorlardagi o‘rtacha mavqeyi, o‘tmishdagi barqaror moliyaviy natijalari, ammo kelajak uchun noaniq prognozi, qisqa muddatli kredit tarixi, davlat tomonidan da’volarning yo‘qligi bilan tavsiflangan yuqori sanoat raqobatiga ega bozorlarda faoliyat yurituvchi tashkilotlar.
To‘rtinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtachadan yuqori	17-25	yuqori sanoat raqobati bo‘lgan bozorlarda faoliyat yuritadigan, beqaror savdo hajmiga, beqaror moliyaviy natijalarga, katta miqdordagi majburiyatlarga ega bo‘lgan tashkilotlar
Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori	26-35	beqaror savdo hajmi, past sifatli moliyaviy natijalar, katta hajmdagi majburiyatlar, moliyaviy beqarorlik belgilari bo‘lgan tashkilotlar

Olib borilgan ko‘plab tadqiqotlarda tashkilotlarga ta’sir qiluvchi risklarni kategoriyalarga bo‘lishda asosan 3 ta muhim holatiga e’tibor qaratadilar. Ushbu tadqiqotlarda risk kategoriyalar 3 bosqichga amalga oshiriladi[1].

2-jadval: Tashkilotlarning risk bo‘yicha kategoriyalarga ajratish tasnifi[2]

Tashkilotning risk bo‘yicha kategoriyasi	Risk uchun mukofot, %	Tashkilot to‘g‘risida qisqacha ma’lumot
Birinchi kategoriya: past darajali risk	0-55	bozorda uzoq vaqtdan beri faoliyat yuritayotgan, investorlarga ma’lum, doimiy ravishda o‘sib borayotgan savdo hajmi, o‘sib borayotgan foyda, yuqori kredit reytingi, yuqori sifat menejmenti, yaxshi marketing, raqamli texnologiyalar keng qo‘llanilgan, yaxshi ishbilarmonlik obro‘si, mijozlar ishonchi baland, ikkilamchi bozorda qimmatli qog‘ozlarga talab yuqori bo‘lgan, davlat tomonidan qulay rejimga ega bo‘lgan tashkilotlar
Uchinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtacha	56-75	bozorlardagi o‘rtacha mavqeyi, o‘tmishdagi barqaror moliyaviy natijalari, ammo kelajak uchun noaniq prognozi, qisqa muddatli kredit tarixi, ishlab chiqarishga keng raqamli texnologiyalar qo‘llanilmagan, davlat tomonidan da’volarning yo‘qligi bilan tavsiflangan yuqori sanoat raqobatiga ega bozorlarda faoliyat yurituvchi tashkilotlar.
Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori	76-100	beqaror savdo hajmi, past sifatli moliyaviy natijalar, katta hajmdagi majburiyatlar, moliyaviy beqarorlik belgilari deyarli yo‘q bo‘lgan, reyting darajasi past, ikkilamchi bozorda qimmatli qog‘ozlarga nisbatan ishonch keskin pasayib ketgan tashkilotlar

Tashkilotlar daromadiga yuqori ta’sir qiluvchi risklarni kategoriya ajratishda ko‘plab tadqiqotchilar biznes mijozlar ma’lumotlari, savdo ma’lumotlari va biznes tomonidan to‘plangan boshqa ma’lumotlarga qiziqqan xakkerlar tomonidan nishonga olinishi riskini mavjudligini yuqori baholaydilar.

Buzg‘unchilikning oqibatlari orasida mijozlarga oid maxfiy ma’lumotlarning yo‘qolishi, kompaniya obro‘siga tahdid va buzg‘unchilikning xususiyatiga qarab, kompaniyaning bank ma’lumotlarini buzish riski mavjud.

1 Fiala, R., and Hedia, V. (2015). The relationship between firm size and growth: the case of the Czech Republic. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63(5), 1639–1644. https://doi.org/10.11118/actaun201563051639

2 Fiala, R., and Hedia, V. (2015). The relationship between firm size and growth: the case of the Czech Republic. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63(5), 1639–1644. https://doi.org/10.11118/actaun201563051639

Hozirgi vaziyat quyidagi shkala bo‘yicha baholanadi[3]:
Ehtimollik: Yuqori (3-daraja)
Ta’sir: juda yuqori (4-daraja)
Xavf darajasi: Ehtimollik 3 x Ta’sir 4 = 12 Og‘ir.
Bu jiddiy risk tug‘diradi.
Ushbu risk darajasini darhol kamaytirish tavsiya etiladi.
Risk darajasini (ehtimollik x ta’sir) orqali kategoriya ajartishda quyidagi mezon taklif etiladi.

3-jadval: Tashkilotlarning risk bo‘yicha kategoriyalarga ajratish tasnifi[4]

Risk darajasi	Tavsif	Harakat
12–16	Og‘ir	Darhol profilaktika yoki tuzatuvchi harakatni talab qiladi
8–12	Yuqori	1 oy ichida profilaktika yoki tuzatuvchi harakatlarni talab qiladi
4–8	O‘rtacha	3 oy ichida oldini olish yoki tuzatuvchi harakatlarni talab qiladi
1–4	Past	Hozirda profilaktika yoki tuzatuvchi harakatlar talab etilmaydi

Risklarni tahlil qilish usullarini ishlab chiqish va qo‘llash biznesdagi risk darajasini baholashga va qayerga e’tibor qaratish kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Korxona va tashkilotlarning oladigan daromadiga ta’sir qiluvchi risklarni toifalarga ajratishda turlicha yondashuvlar mavjud bo‘lib, ularning ko‘pchiligida asosan quyidagi tasniflarga to‘xtalib o‘tilgan.

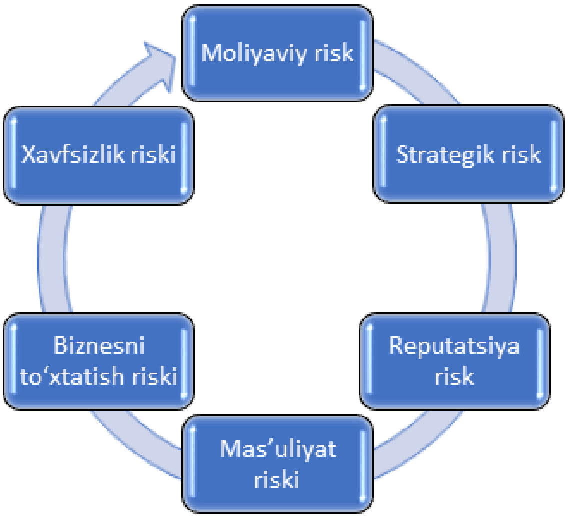

1-rasm: Korxona va tashkilotlarga ta’sir qiluvchi risklarning tasnifi[5]

Ushbu tasnifda asosan ta’sir qiluvchi risklarni 6 ta sinfga ajratishgan, ularni ta’sir darajasi bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, birotasini e’tibordan chetga qoldirish qolgan risklarni darajasini ortib ketishiga olib keladi. Keyingi tadqiqotda ta’sir qiluvchi risklarni 7 ta sinfga ajratishgan.

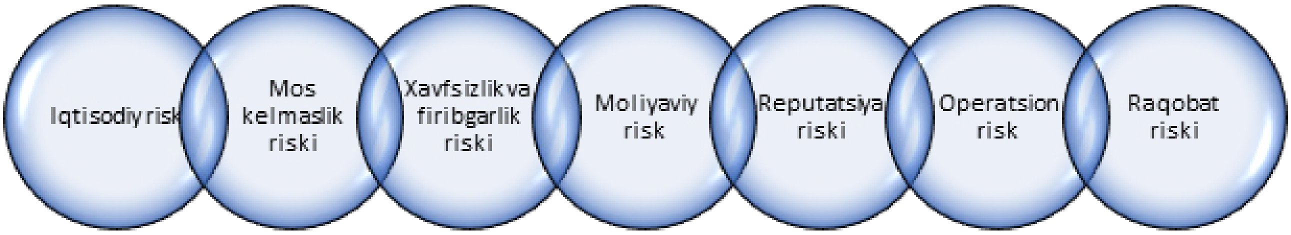

2-rasm: Korxona va tashkilotlarga ta’sir qiluvchi risklarning tasnifi[6]

Tashkilotni beshta risk toifasidan biriga tasniflash uchun uning bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risk darajasini tavsiflash kerak.

3 https://www.business.qld.gov.au/running-business/risk/identify-manage
4 https://www.business.qld.gov.au/running-business/risk/identify-manage
5 https://www.clearrisk.com/risk-management-blog/bid/47419/the-6-biggest-risks-concerning-small-businesses
6 https://zipforecasting.com/business-impact-analysis.html

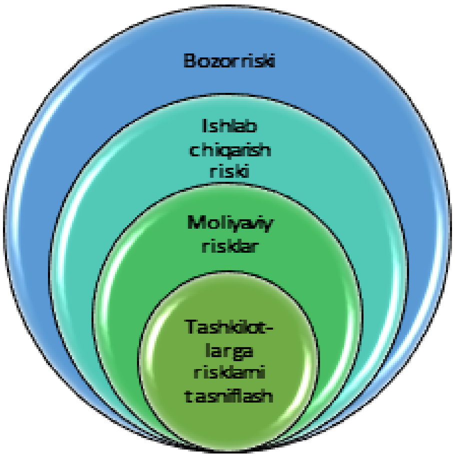

3-rasm: Tashkilotlarga risklarni tasniflash[7]

Ushbu risklar o'z ta'sirining tabiati bo'yicha kompozitsion bo'lganligi sababli, ularni baholash uchun ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqish kerak, ular orqali qabul qilinadigan aniqlik darajasida tashkilotning murakkab risklar nuqtayi nazaridan riskliligini keyin esa butun tashkilotning xavflilik darajasi baholash mumkin bo'ladi. Barcha oddiy risklar yig'indisida bir xil solishtirma og'irlikka ega deb taxmin qilinadi, shuning uchun oddiy risklar uchun og'irliklarni aniqlash muammosi yo'q va har bir risk quyidagi formula bo'yicha baholanadi:

$$r_j = \frac{\sum_{n=1}^{N} r_n}{N} \quad (1)$$

Bu yerda, r_j – j turdagi asosiy risklarni baholash: bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risklar, r_n – n tipdagi oddiy risklarni baholash, N – oddiy risklarni baholovchi ko'rsatkichlar soni.

Ayrim adabiyotlarda ushbu baholash konsepsiyasi turlicha talqin qilinadi. Jumladan, oddiy risklarni baholashda ko'rsatkichlar sonini aniq parametrlar asosida olib hisoblash zarurligini belgilab beradi[8].

$$r_j = \frac{\sum_{n=1}^{N} r_n}{3} \quad (2)$$

Ushbu formulada ko'rsatkichlar soni sifatida 3 kattalik olingan, bo'larga joriy likvidlik, rentabellik koeffitsiyenti hamda moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichi.

Bozor xavfi sotish hajmining noaniqligi bilan bog'liq bo'lib, bozor sharoitlariga, talabning mumkin bo'lgan pasayishiga, sotish va yetkazib berish bozorlarida narxlarning noqulay o'zgarishiga, kontragentlarning to'lov shartlarining yomonlashishiga yoki raqobatchilarning harakatlariga bog'liq. Bundan tashqari, bozor kon'yunkturasiga makroiqtisodiy va tarmoq omillari, masalan, iqtisodiyot va sanoatning siklik xususiyati, tarif kvotalari cheklovlari, monopoliyaga qarshi tartibga solish va boshqalar ta'sir qilishi mumkin. Bozor riskini quyidagi ko'rsatkichlar yordamida baholash mumkin.

- sotishdan tushgan tushumning o'sish sur'ati – u qanchalik barqaror bo'lsa, sotish hajmining pasayishi riski darajasi shunchalik past bo'ladi;
- debitorlik qarzlarini undirishning o'rtacha muddati – ko'rsatkichning qiymati qanchalik past bo'lsa, kredit riski darajasi past bo'ladi;
- debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati – nisbat qanchalik past bo'lsa, tashkilotning bozordagi mavqeyi shunchalik kuchli va risk darajasi past bo'ladi;
- mijozlardan tushumlarning daromadga nisbati – birdan ortiq ko'rsatkich qiymati mahsulotlar naqd pulda, to'lovning pul bo'lmagan shakllaridan foydalanmasdan to'lanishini ko'rsatadi, shuning uchun tashkilot past darajadagi risk bilan tavsiflanadi;
- marja, uning yuqori va barqaror qiymati tashkilotning past risk darajasidan dalolat beradi.

---

7 Muallif ishlanmasi.

8 Abeyrathna, S. P. G. M & Lakshan, A. M. I. (2021). Do Enterprise Risk Management Practices impact on Strategic Performance? – Evidence from an emerging economy. 6th International Conference on Contemporary Management (ICCM-2021 at: University of Jaffna. Retriyeved from: https://www.researchgate.net/publication/ 351478334 Do_Enterprise_Risk_Management_Practices_ impact_on_Strategic_Performance_-Evidence_from _an_ emerging economy

Xarajatlarni nazorat qilish imkoniyati: mahsulotlarning xarajatlar koeffitsiyentlari va resurs intensivligi ko'rsatkichlari qanchalik barqaror bo'lsa, narx riski darajasi shunchalik past bo'ladi. Shuni ta'kidlash kerakki, xarajatlarni nazorat qilishning beqaror ko'rsatkichlari minimal marja darajasida, ayniqsa, risklidir, chunki bu holda ularning o'zgarishi yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Indikator qiymatlari asosida oddiy risklar toifasini belgilash uchun risklar shkalasi ishlab chiqilgan, shu jumladan, bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risklarni baholash shkalasi. Bozor riskini baholash shkalasi quyilgan jadvalda keltirilgan.

4-jadval: Bozor riskini baholash shkalasi9

Ko'rsatkichlar nomlari	Birinchi kategoriya: risk darajasi past	Ikkinchi kategoriya: risk darajasi o'rtachadan past	Uchinchi kategoriya: risk darajasi o`rtacha	To'rtinchi kategoriya: risk darajasi o'rtachadan yuqori	Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori
Sotish daromadining o'sish sur'ati, %	20 va undan yuqori	15-20	10-15	5-10	5 va undan kichik
Debitorlik qarzlarini o'rtacha undirish muddati, kunlar	30 gacha	30-60	60-90	90-120	120 va undan yuqori
Debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati	0,7 gcha	0,7-0,9	0,9-1,1	1,1-1,3	1,3 va undan yuqori
Mijozlardan tushumlarning daromadga nisbati	1,2 va undan yuqori	1-1,2	0,8-1	0,6-0,8	0,6 va undan kichik
Marja (sotish foydasi orqali), %	15 va undan yuqori	10-15	5-10	0-5	0
Xarajatlarning nazorat qilinishi (xarajat koeffitsiyentlarining og'ishi)	0,05 va undan kichik modul bo'yicha	0,05-0,1 modul bo'yicha	0,1-0,15 modul bo'yicha	0,15-0,2 modul bo'yicha	0,25 va undan yuqori modul bo'yicha

Ishlab chiqarish riski ishlab chiqarish resurslari, ularning sifati va unumdorligi, shuningdek, biznes jarayonlari bilan bog'liq noaniqlikka bog'liq. Xususan, ishlab chiqarish riski loyihalardan foydaning mumkin bo'lgan tanqisligi bilan bog'liq bo'lgan loyiha tavakkalchiligi, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar natijasida yo'qotishlar bilan bog'liq bo'lgan mulkiy risk, aktivlarning qadrsizlanishi riski kabi risklarni o'z ichiga oladi. Aylanma aktivlar, ularning aylanish muddati oshgani sayin, asosiy xodimlarni yo'qotish riski, shuningdek, operatsion dastaklar harakati bilan bog'liq bo'lgan operatsion risk. Ishlab chiqarish riski quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha baholanadi.

- operatsion dastaklar (richag) darajasi: doimiy xarajatlar darajasi qanchalik yuqori bo'lsa va operatsion foydaning barqarorligi qanchalik past bo'lsa, risk darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- valyuta balansida aylanma aktivlarning ulushi: aylanma aktivlar ulushi qancha ko'p bo'lsa, mulkiy risk darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- tijoriy ishonchlilik chegarasi – ko'rsatkich darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, savdo hajmi ko'p to'plaganda korxonaning yo'qotish zonasiga tushish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi, shuning uchun risk darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- aylanma mablag'larni ishga tushirish koeffitsiyenti – ko'rsatkich qiymati qanchalik past bo'lsa, asosiy vositalarning yangilanishi sekinroq va ishlab chiqarish obyektlarining eskirish riski shunchalik yuqori bo'ladi, ammo tashkilotning investitsiya faolligi qanchalik yuqori bo'lsa, uning loyiha riski darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- aylanma mablag'larning xizmat ko'rsatish koeffitsiyenti – ko'rsatkichning qiymati qanchalik past bo'lsa, asosiy vositalarning holati qanchalik yomon bo'lsa, risk darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- qo'shilgan qiymat orqali hisoblangan mehnat unumdorligi, ko'rsatkich qiymati qanchalik past bo'lsa, risk darajasi shunchalik yuqori bo'ladi;
- ish haqi darajasi – qanchalik yuqori bo'lsa, bir tomondan, kadrlar almashinuvi qanchalik past bo'lsa va ularning doimiylik darajasi shunchalik yuqori bo'lsa, boshqa tomondan, xodimlarning ish sifati shunchalik yuqori bo'ladi va shuning uchun ham risk darajasi shunchalik past bo'ladi;

9 В. Когденко. Методология и методика экономического анализа в системе управления коммерческой организацией: монография/ – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 543с.

- mehnat unumdorligi va ish haqining oʻsish surʼatlari nisbati – koʻrsatkichning qiymati qanchalik past boʻlsa, yaʼni mehnat unumdorligining oʻsishi ish haqining oʻsishidan qancha koʻp orqada qolsa, foydaning pasayishi ehtimoli shunchalik yuqori boʻlsa, risk darajasi shunchalik yuqori boʻladi.
- inventarizatsiya aylanmasining davomiyligi – indikatorning qiymati qanchalik baland boʻlsa, inventarizatsiyadagi aktivlar shunchalik koʻp muzlatiladi, shunchalik koʻp moliyaviy resurslar talab qilinadi va shuning uchun risk darajasi shunchalik yuqori boʻladi.
- aktivlar aylanmasi – indikatorning qiymati qanchalik past boʻlsa, aktivlar naqd pulga qanchalik sekin aylanadi, aktivlarning qadrsizlanishi xavfi darajasi shunchalik yuqori boʻladi.

5-jadval: Ishlab chiqarish riskini baholash shkalasi

Koʻrsatkichlar nomlari	Birinchi kategoriya: risk darajasi past	Ikkinchi kategoriya: risk darajasi oʻrtachadan past	Uchinchi kategoriya: risk darajasi shrtacha	Toʻrtinchi kategoriya: risk darajasi oʻrtachadan yuqori	Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori
operatsion dastaklar (richag) darajasi	2,5 gacha	2,5-5	5-7,5	7,5-10	10 va undan yuqori
Valyuta balansida aylanma aktivlarning ulushi, %	40 gacha	40-50	50-60	60-70	70 va undan yuqori
tijoriy ishonchlilik chegarasi, %	40 va undan yuqori	30-40	20-30	10-20	10 gacha
aylanma mablagʻlarni ishga tushirish koeffitsiyenti	0,2 va undan yuqori	0,15-0,2	0,1-0,15	0,05-0,1	0,05 gacha
aylanma mablagʻlarning xizmat koʻrsatish koeffitsiyenti, %	75 va undan yuqori	65-75	55-65	45-55	45 gacha
qoʻshilgan qiymat orqali mehnat unumdorligi, ming. soʻm	500 va undan yuqori	400-500	300-400	200-300	200 gacha
Oʻrtacha ish haqi miqdori, ming soʻm	240 va undan **yuqori**	200-240	160-200	120-160	120 gacha
mehnat unumdorligi va ish haqining oʻsish surʼatlari nisbati	1,2 va undan yuqori	1,1-1,2	1,1-1	0,9-1	0,9 gacha
inventarizatsiya aylanmasining davomiyligi, kun	30 gacha	30-120	120-210	210-300	300 va undan yuqori
aktivlar aylanmasi (bir yilda bir marotaba)	2 va undan yuqori	1,5-2	1-1,5	0,5-1	0,5 gacha

Moliyalashtirish manbalarining narxi va tashkilotning moliyalashtirish tuzilmasi bilan bogʻliq boʻlgan noaniqlikka, shuningdek, aktivlarning rentabellik darajasiga bogʻliq boʻlgan moliyaviy riskni quyidagi koʻrsatkichlar yordamida baholash kerak.

- moliyaviy dastaklar hajmi – koʻrsatkichning qiymati qanchalik yuqori boʻlsa, qarzlar hajmi qanchalik katta boʻlsa, moliyaviy risk darajasi shunchalik yuqori boʻladi;
- moliyaviy dastaklar differensiali – koʻrsatkichning ijobiy qiymati – aktivlarning rentabelligi jalb qilingan mablagʻlar manbalari boʻyicha oʻrtacha stavkadan oshib ketishining koʻrsatkichi, bu riskning past darajasidan dalolat beradi, shuning uchun moliyaviy dastaklar differensial qiymati qanchalik yuqori boʻlsa, risk darajasi shunchalik past boʻladi;
- moliyaviy dastaklar darajasi – indikatorning qiymati qanchalik yuqori boʻlsa, sof foydaning mumkin boʻlgan tebranishlari qanchalik yuqori boʻlsa, risk darajasi shunchalik yuqori boʻladi;
- joriy likvidlik koeffitsiyenti – qisqa muddatli majburiyatlar qancha koʻp va aylanma aktivlar kam boʻlsa, nisbat qiymati shunchalik past boʻladi va likvidlik riski darajasi shunchalik yuqori boʻladi;
- mutlaq likvidlik koeffitsiyenti – yuqori likvidli aktivlar qanchalik kam boʻlsa, likvidlik riski shunchalik yuqori boʻladi;
- aylanma aktivlar tarkibidagi likvid boʻlmagan aktivlarning ulushi – bunday aktivlar qanchalik koʻp boʻlsa, nafaqat qisqa muddatli majburiyatlarga past sifatli aylanma mablagʻlar bilan xizmat koʻrsata olmaslik bilan bogʻliq likvidlik riski, balki yozilish natijasida ularning yoʻqotish riski ham shunchalik yuqori boʻladi;
- garovga qoʻyilgan aktivlarning jami aktivlardagi ulushi – bunday aktivlar qanchalik koʻp boʻlsa, ushbu aktivlarni yoʻqotish xavfi shunchalik yuqori boʻladi;

- aylanma mablag‘larning o‘z aylanma mablag‘lari bilan xavfsizligi, tashkilotning barqarorligi qanchalik yuqori bo‘lsa va risk darajasi past bo‘ladi;
- zaxiralarni “normal” moliyalashtirish manbalari bilan ta’minlash – zaxiralarni o‘z aylanma mablag‘lari, uzoq muddatli majburiyatlar va qisqa muddatli kreditlar va qarzlar bilan ta’minlash qanchalik yuqori bo‘lsa, risk darajasi shunchalik past bo‘ladi;
- aktivlar rentabelligi – aktivlarning rentabelligi qanchalik yuqori bo‘lsa, jalb qilingan kapitalga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha tashkilotning to‘lov qobiliyati qanchalik yuqori bo‘lsa, moliyaviy risk darajasi shunchalik past bo‘ladi;
- kapitalning o‘rtacha vaznli qiymati – investitsiya qilingan kapitalga sarflangan xarajatlarning nisbiy darajasi qanchalik past bo‘lsa, xavf darajasi shunchalik past bo‘ladi.
- soliq yuki darajasi – u qanchalik past bo‘lsa, soliqni rejalashtirish usullaridan foydalanadigan tashkilot soliq tekshiruvidan o‘tish ehtimoli shunchalik yuqori bo‘ladi.

Moliyaviy riskni baholash shkalasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

6-jadval: Moliyaviy riskni baholash shkalasi[10]

Ko‘rsatkichlar nomlari	Birinchi kategoriya: risk darajasi past	Ikkinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtachadan past	Uchinchi kategoriya: risk darajasi shrtacha	To‘rtinchi kategoriya: risk darajasi o‘rtachadan yuqori	Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori
moliyaviy dastaklar hajmi	1/3 gacha	1/3-2/3	2/3-1	1-4/3	4/3 va undan yuqori
moliyaviy dastaklar differensiali, %	5 va undan yuqori	4-5	3-4	2-3	2 gacha
moliyaviy dastaklar darajasi	1,1 gacha	1,1-1,5	1,5-2	2-2,5	2,5 va undan yuqori
joriy likvidlik koeffitsiyenti	2 va undan yuqori	1,7-2	1,4-1,7	1,1-1,4	1,1 gacha
mutlaq likvidlik koeffitsiyenti	0,2 va undan yuqori	0,15-0,2	0,1-0,15	0,05-0,1	0,05 gacha
aylanma aktivlar tarkibidagi likvid bo‘lmagan aktivlarning ulushi, %	20 gacha	20-30	30-40	40-50	50 va undan yuqori
garovga qo‘yilgan aktivlarning jami aktivlardagi ulushi, %	5 gacha	5-10	10-15	15-20	20 va undan yuqori
aylanma mablag‘larning o‘z aylanma mablag‘lari bilan ta’minlanganligi	0,6 va undan yuqori	0,4-0,6	0,2-0,4	0-0,2	0 gacha
zaxiralarni “normal” moliyalashtirish manbalari bilan ta’minlash	1,5 va undan yuqori	1,25-1,5	1-1,25	0,75-1	0,75 gacha
aktivlar rentabelligi, %	15 va undan yuqori	10-15	5-10	0-5	0 gacha
kapitalning o‘rtacha vaznli qiymati, %	15 gacha	15-20	20-25	25-30	30 va undan yuqori
soliq yuki darajasi, %	9 va undan yuqori	8-9	7-8	6-7	6 gacha

Ta’sir qiluvchi risklar aniqlangandan so‘ng, umumiy risk mukofoti quyidagi formula bo‘yicha hisoblanadi:

$$PR = \frac{r_b + r_{ish} + r_m}{3} \quad (4)$$

Bu yerda, r_b, r_{ish}, r_m – bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risklar.

Aynan shu mukofot tahlil qilinayotgan tashkilot qaysi risk toifasiga tegishli ekanligini aniqlash imkonini beradi. Risklar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni aniqroq taqdim etish uchun olingan hisoblash natijalari asosida risk

10 В. Когденко. Методология и методика экономического анализа в системе управления коммерческой организацией: монография/ – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 543с.

xaritasini tuzish tavsiya etiladi, bu yerda ordinat o‘qi oqibatlarning og‘irligini ko‘rsatadi – pastdan yuqoriga, obtsissa o‘qi ularning ehtimolini aks ettiradi va xaritaning o‘zi riskning ma’lum bir turi yuzaga kelganda mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarni ko‘rsatadi.

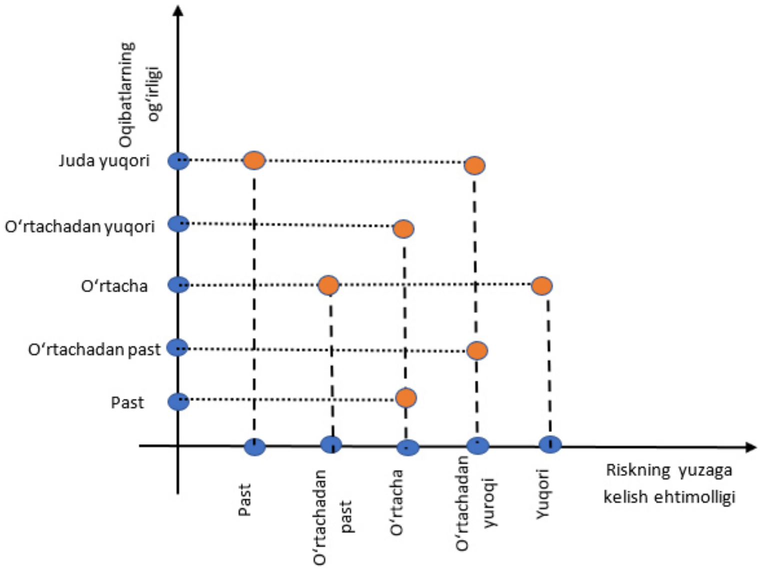

4-rasm: Tashkilotlarga ta’sir qiluvchi risklarni kartasi

Murakkab risklar darajasini va tashkilotning umumiy risk darajasini belgilaydigan barcha o‘ziga xos risklarning har biri uchun yuzaga kelish ehtimoli va mumkin bo‘lgan zarar miqdori aniqlanishi kerak. Ushbu ma’lumotlar asosida risklarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish kerak.

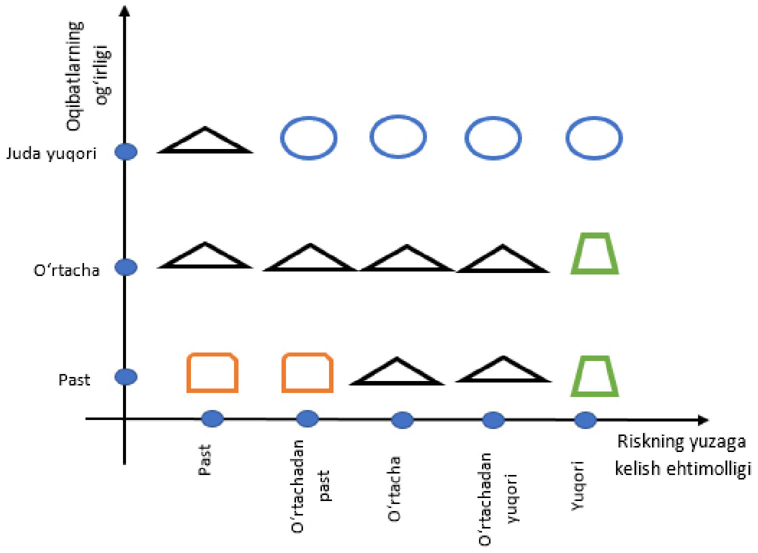

5-rasm: Risklarni boshqarish matritsasi[11]

Bu yerda, – riskni uzatish, – riskdan qochish, – risk darajasini pasaytirish, – riskni ushlab qolish.

Yuqoridagi jadvaldan quyidagicha xulosa qilish mumkin. Agar oqibatlar sezilarli bo‘lsa, tashkilot riskdan qochish kerak, ya’ni riskni zararsizlantirishning eng konservativ usullaridan birini qo‘llang, bu jiddiy riskka olib kelishi mumkin bo‘lgan harakatlardan voz kechishni nazarda tutadi. Ushbu usul qo‘llashda cheklangan, chunki u muayyan faoliyat turlaridan voz kechishga, shuning uchun u bilan bog‘liq foydalarni yo‘qotishga olib keladi.

Agar oqibatlar o‘rtacha og‘irlikda bo‘lsa, xavflarni boshqarishning optimal usuli ularni o‘tkazishdir. Risklarni uzatishning klassik usullari sug‘urta bo‘lib, bunda risk sug‘urta kompaniyasiga u bilan shartnoma tuzish yo‘li bilan o‘tkaziladi, narx belgilash risklari kontragentlar bilan shartnomalar tuzish yo‘li bilan o‘tkazilganda xedjirlash qilinadi, bunda ma’lum bir muddatga yetkazib berish narxlari qat’iy belgilangan vaqt, ixtisoslashgan kompaniyalarning asosiy bo‘lmagan funksiyalarini o‘tkazishni o‘z ichiga olgan autsorsing, bu nafaqat riskni kamaytirishga imkon beradi, diversifikatsiya qilish, zaxiralarni shakllantirish, limitlarni joriy etish va hokazo.

11 Muallif ishlanmasi.

Agar potensial zarar unchalik katta boʻlmasa, tashkilot riskni oʻz ichiga olishi va qoʻshimcha nazoratni va tegishli risklarni boshqarish boʻyicha chora-tadbirlarni oʻz vaqtida amalga oshirishni talab qilishi kerak. Tashkilotning risklilik darajasini baholashda shuni yodda tutish kerakki, risk darajasining oshishi tashkilot faoliyati samaradorligining oshishi bilan birga boʻlishi kerak, faqat bu holda riskni asosli deb hisoblash mumkin. Boshqa tomondan, qoida tariqasida, bu oʻz faoliyatining yuqori samaradorligi bilan ajralib turadigan risk darajasi yuqori boʻlgan tashkilotlardir.

Ayrim tadqiqotlarda moliyaviy natijalar 6 koʻrsatkich boʻyicha tekshiriladi: daromad, sof foyda, likvidlik, qarz, oʻz kapitalining rentabelligi va aksiya bahosi orqali[12].

Yuqoridagi tasniflardan va risk kategoriyalaridan foydalanib "Oʻzdonmahsulot" aksionerlik kompaniyasi maʼlumotlaridan foydalanib ularning tahlilini koʻrib chiqamiz. Marketing tadqiqotlariga koʻra, Respublikada yiliga oʻrtacha 3,3-3,4 million tonna un ishlab chiqarilib, uning asosiy qismi ichki bozorga joʻnatiladi. Ushbu hajmning 50 foizi "Oʻzdonmahsulot" AK tarkibiga kiruvchi 43 ta korxona tomonidan ishlab chiqariladi. Shu bilan birga, bugungi kunda bir sutkada gʻalla urugʻi ishlab chiqarish quvvati 10,5 ming tonnani tashkil etib, shundan 94,2 foizi (9,5 ming tonna) tarmoqdagi 64 ta urugʻ tozalash sexi hissasiga toʻgʻri keladi[13].

Sanoat korxonalarida hozirda uch xil un (yuqori, 1, 2-nav), yem, yorma, non, non va makaron mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda. Inson organizmida temir tanqisligining oldini olish maqsadida mineral va vitamin qoʻshimchalari bilan boyitilgan birinchi navli un ishlab chiqarish yoʻlga qoʻyilgan. Ishlab chiqarishning yana bir yoʻnalishi – granullangan, maydalangan va boʻsh ozuqa aralashmalari ishlab chiqarish.

7-jadval: 2023-yil uchun ishlab chiqarish hajmi prognozi (qiymat va naturada)[14] ming tonna

Mahsulot nomi	2021-y.	2022-y.	2023-y. (prognoz)	Shu jumladan,			
				I chorak	II chorak	III chorak	IV chorak
Ishlab chiqarish hajmi narxlar (mlrd. soʻm)	5501,9	6501,4	6917,3	1839,8	1916,9	1430,5	1730,1
Un	1582,5	1500	1500	390	444	288	378
Kombikorim	807	807	807,5	205	205	187,5	210

Jadvalga eʼtibor qaratadigan boʻlsak, kompaniyaning mahsulot ishlab chiqarish hajmi oʻtgan yillarga nisbatan maʼlum maʼnoda oʻzgarish boʻlgan boʻlsa-da, un ishlab chiqarish hajmi kamayib keyingi yillarga oʻzgarmagan, xuddi shunday holat kombikorim ishlab chiqarish holatida ham kuzatish mumkin.

"Oʻzdonmahsulot" AK ning 2021-yil va 2022-yildagi maʼlumotlaridan foydalangan holda ularga taʼsir qiluvchi bozor riskini taʼsirini hisoblaymiz.

2021-2022-yillarda kompaniyaning daromadiga bozor riskini baholash koʻrsatkichlari quyidagicha boʻlgan:

8-jadval: Bozor riskini baholash koʻrsatkichlari[15]

Koʻrsatkichlar nomlari	2021-y.	2022-y.
Sotish daromadining oʻsish surʼati, %	357,7	805,9
Debitorlik qarzlarini oʻrtacha undirish muddati, kunlar	30	30
debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati	0,68	2,44
mijozlardan tushumlarning daromadga nisbati	0,07	0,17
marja (sotish foydasi orqali), %	0,042	29,7
Xarajatlarning nazorat qilinishi (xarajat koeffitsiyentlarining ogʻishi)	0,11	0,07

Olingan maʼlumotlarni bozor riskini baholash kategoriyalariga qoʻyib chiqadigan boʻlsak quyidagicha koʻrinishga ega boʻladi.

12 https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=83503
13 https://www.uzdon.uz/uz/content/interactive/agrosale1/page/7/
14 https://www.uzdon.uz/img/struct/90/_1607/bp_2023.pdf
15 https://www.uzdon.uz/img/struct/90/_1607/bp_2023.pdf maʼlumotlari asosida tayyorlandi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

9-jadval: Bozor riskini baholash shkalasi[16]

Ko'rsatkichlar nomlari	Birinchi kategoriya: risk darajasi past	Ikkinchi kategoriya: risk darajasi o'rtachadan past	Uchinchi kategoriya: risk darajasi o'rtacha	To'rtinchi kategoriya: risk darajasi o'rtachadan yuqori	Beshinchi kategoriya: risk darajasi yuqori
Sotish daromadining o'sish sur'ati, %	357,7; 805,9				
Debitorlik qarzlarini o'rtacha undirish muddati, kunlar	30; 30				
debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati	0,68 (2021)				2,44 (2022)
mijozlardan tushumlarning daromadga nisbati					0,07; 0,17
marja (sotish foydasi orqali), %	29,7 (2022)			0,042 (2021)	
Xarajatlarning nazorat qilinishi (xarajat koeffitsiyentlarining og'ishi)		0,07 (2021)	0,11 (2022)		

"O'zdonmahsulot" AK ning 2021-yil va 2022-yildagi ma'lumotlaridan foydalangan holda ularga ta'sir qiluvchi bozor riskini ta'sirini tahlil etilganda sotish daromadining o'sish sur'ati bo'yicha har ikki yilda birinchi kategoriya ya'ni risk darajasi past ekanligini ko'rish mumkin. Debitorlik qarzlarini o'rtacha undirish muddati har ikki yilda o'rtacha 30 kunga to'g'ri kelishini hisobga oladigan bo'lsak, bu ko'rsatkich bo'yicha ham risk darajasi past ekanligini, debitorlik qarzlarini kreditorlik qarzlariga nisbati ko'rsatkichi bo'yicha 2021-yilda kompaniyaning natijasi risk darajasi past ekanligini ko'rsatgan bo'lsa, 2022-yilda beshinchi kategoriya risk darajasi yuqori bo'lgan. Demak kompaniyaning 2022-yilda debitorlik qarzlari keskin ortib ketganini ko'rish mumkin. Mijozlardan tushgan tushumlarni daromadga nisbati ko'rsatkichi bo'yicha har ikkala yil uchun beshinchi kategoriya risk darajasi yuqori bo'lgan, demak kompaniya tushumi deyarli ikki yilda pasayib ketgan. Kompaniya marjasi (sotish foydasi orqali) ko'rsatkichi 2021-yilda to'rtinchi kategoriya risk darajasi o'rtachadan yuqori bo'lgan, 2022-yilda esa birinchi kategoriya risk darajasi past bo'lgan. Oxirgi ko'rsatkich bo'yicha xarajatlarning nazorat qilinishi koeffitsiyenti bo'yicha kompaniya 2021-yilda ikkinchi kategoriya risk darajasi o'rtachadan past hamda 2022-yilda uchinchi kategoriya risk darajasi o'rtacha bo'lgan.

Demak, xulosa qiladigan bo'lsak kompaniyaning 2021-yilda bozor riskini ta'siri 4 ta ko'rsatkich bo'yicha ijobiy bo'lgan bo'lsa, faqat ikkita ko'rsatkich bo'yicha risk darajasi yuqori bo'lgan. 2022-yilda esa debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati ko'rsatkichi bo'yicha salbiy holatda bo'lgan. Kompaniyaning keyingi yillar uchun ishlab chiqiladigan strategik rejasida aynan bozor riskini oldining olishda ushbu ko'rsatkichlarga alohida e'tibor qaratish zarurligini belgilab beradi. Bundan tashqari, korxonaning funksional departament strukturasiga yangi faoliyatning barcha sohalari bo'yicha chegaralangan majburiyatlarni bo'linmalarga yuklatish prinsipi asosida amalga oshirish taklif etiladi. Ushbu jarayonni amalga oshirish debitorlik qarzlarni undirish imkoniyatini oshiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tahliliy ma'lumotlar hamda o'rganilgan tadqiqotlar natijasidan kelib chiqib quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Tashkilotni daromadiga ta'sir qiluvchi risklarni beshta risk toifasidan biriga tasniflash uchun uning bozor, ishlab chiqarish va moliyaviy risk darajasini tavsiflash orqali amalga oshirish maqsadga muvofiqligi asoslandi.

2. Murakkab risklar darajasini va tashkilotning umumiy risk darajasini belgilaydigan barcha o'ziga xos risklarning har biri uchun yuzaga kelish ehtimoli va mumkin bo'lgan zarar miqdori aniqlanishda tashkilot strategiyasini "Risklar to'lqini" mexanizmi asosida ishlab chiqish tavsiya etiladi.

3. V. Kogdenko modeli asosida bozor riski, ishlab chiqarish va moliyaviy risklarni taklif etilgan risk kategoriyalaridan foydalangan holda ularning daromadiga ta'sir qiluvchi risklarni aniqlash tavsiya etiladi.

16 Muallif tomonidan hisoblangan.

4. “O‘zdonmahsulot” AKning 2021-yil va 2022-yildagi ma’lumotlaridan foydalangan holda ularga ta’sir qiluvchi bozor riskini ta’sirini tahlil etilganda kompaniyaning 2021-yilda bozor riskini ta’siri 4 ta ko‘rsatkich bo‘yicha ijobiy bo‘lgan bo‘lsa, faqat ikkita ko‘rsatkich bo‘yicha risk darajasi yuqori bo‘lgan. 2022-yilda esa debitorlik qarzlarining kreditorlik qarzlariga nisbati ko‘rsatkichi bo‘yicha salbiy holatda bo‘lgan. Kompaniyaning keyingi yillar uchun ishlab chiqiladigan strategik rejasida aynan bozor riskini oldining olishda ushbu ko‘rsatkichlarga alohida e’tibor qaratish zarurligi asoslab berildi.

5. Bundan tashqari, korxonaning funksional departament strukturasiga yangi faoliyatning barcha sohalari bo‘yicha chegaralangan majburiyatlarni bo‘linmalarga yuklatish prinsipi asosida amalga oshirish taklif etiladi. Ushbu jarayonni amalga oshirish debitorlik qarzlarni undirish imkoniyatini oshirishi asoslandi.

Foydalanilgan dabiyotlar ro‘yxati:

1. Abeyrathna, S. P. G. M & Lakshan, A. M. I. (2021). Do Enterprise Risk Management Practices impact on Strategic Performance? – Evidence from an emerging economy. 6th International Conference on Contemporary Management (ICCM-2021 at: University of Jaffna. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/ 351478334 Do_Enterprise_Risk_Management_Practices_impact_on_Strategic_Performance_-Evidence_from _an_ emerging economy
2. Fiala, R., and Hedia, V. (2015). The relationship between firm size and growth: the case of the Czech Republic. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63(5), 1639–1644. https://doi.org/10.11118/actaun201563051639
3. Fiala, R., and Hedia, V. (2015). The relationship between firm size and growth: the case of the Czech Republic. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63(5), 1639–1644. https://doi.org/10.11118/actaun201563051639
4. Антамошкин О. А., Пузанова Г. А., Онтужев В. В. Особенности проектирования автоматизированной системы экспертной оценки информационной безопасности организаций // Вестник СибГАУ. 2013. Вып. 3(49). –С. 4-9.
5. В. Когденко. Методология и методика экономического анализа в системе управления коммерческой организацией: монография/ – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 543с. (Risk kategoriyalari uchun risk mukofati –5-35 oralig‘ida baholangan. Ayrim tadqiqotlarda ushbu baholash ko‘rsatkichi 0-100 oralig‘ida olinadi).
6. M. Yu. Isakov, D. I. Ro‘ziyeva “Korxonalarni rivojlantirish strategiyasi” (O‘quv qo‘llanma). –T.: TDIU, 2019 y., –400 b.
7. Nasimov B. Korxonalar faoliyatini strategik boshqarish samaradorligi./ “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2019 y.
8. Saidnazarov, F. (2023). Korxonalarda moliyaviy strategiyalarni ishlab chiqish va joriy etish. Направления развития благоприятной бизнес-среды в условиях цифровизации экономики, 1(01), 321–334. https://doi.org/10.47689/TSUE2022-pp321-334
9. http://www.ach.gov.uz/uz/lists/view/232
10. http://www.ach.gov.uz/uz/lists/view/232
11. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202309/t20230901_1942473.html
12. https://www.business.qld.gov.au/running-business/risk/identify-manage
13. https://www.business.qld.gov.au/running-business/risk/identify-manage
14. https://www.clearrisk.com/risk-management-blog/bid/47419/the-6-biggest-risks-concerning-small-businesses
15. https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/11/e3sconf_netid2021_02070/e3sconf_netid2021_02070.html
16. https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/gallani_adolatli_sotib_olish_va _sotishni_ respublika_shtabi _taminlaydi.
17. https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=83503
18. https://www.statista.com/statistics/237912/global-top-wheat-producing-countries/
19. https://www.uzdon.uz/img/struct/90/_1607/bp_2023.pdf.
20. https://www.uzdon.uz/img/struct/90/_1607/bp_2023.pdf ma’lumotlari asosida tayyorlandi.
21. https://www.uzdon.uz/uz/content/interactive/agrosale1/page/7/
22. https://zipforecasting.com/business-impact-analysis.html.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 11-12

© Materiallar koʻchirib bosilganda “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan roʻyxatdan oʻtkazilgan.